شانشینەکانی جیهان

خەڵوەتکردن

بابەت: شانشینەکانی جیهان

- هەوڵ بدە هەموو ڕۆژێک کاتێکی تایبەت تەرخان بکەیت بۆ دیدار لەگەڵ عیسای مەسیح، بە خوێندنەوە و ڕامان لە وشەکەی.
- نزا بکە، لەگەڵ عیسا قسە بکە و چەند تێبینییەکی کورت لە دەفتەرەکاتدا لەسەر ئەم بەشانەی کتێبی پیرۆز بنووسە.
- ئەوە بنووسە کە کاریگەریی لەسەرت دادەنێت، سەرنجت ڕادەکێشێت، بە جوان یان بە قورسی دەزانیت، یان بۆت ڕوون دەبێتەوە.

ڕۆژی ١ زەبوور ٢٤:١-١٠.
شانشینی خودا فەرمانڕەوایی سەروەرانەی خودایە بەسەر هەموو کەس و هەموو شتێکدا.

ڕۆژی ٢ ئیشایا ١٤:٢٤-٢٧.
خودا فەرمانڕەوای هەموتوانایە بەسەر شانشینەکانی سەر زەویدا.

ڕۆژی ٣ ئیشایا ٣١:١-٣.
هەموو ئەوانەی پشت بە یارمەتیی شانشینە جیهانییەکان دەبەستن، لەناو دەچن.

ڕۆژی ٤ دەرچوون ١:١-٢٢.
شانشینی میسر گەلی خودا دەچەوسێنێتەوە (ساڵی ١٥٢٧ پ.ز.).

ڕۆژی ٥ دەرچوون ١٤:٥-٣١.
شانشینی میسر لەلایەن خوداوە سزا دەدرێت (ساڵی ١٤٤٧ پ.ز.).

ڕۆژی ٦ ئیشایا ٨:٦-١٥.
خودا شانشینی ئاشوور وەک ئامرازێک بەکاردەهێنێت بۆ سزادانی ئیسرائیل (ساڵی ٧٣٤ پ.ز.) (بەراورد بکە بە ئیشایا ١٠:٥-١٩).

ڕۆژی ٧ ئیشایا ١٠:٢٠-٣٤.
شانشینە بەهێزەکەی ئاشووریش لەلایەن خوداوە سزا دەدرێت (ساڵی ٧٠١ پ.ز.).

ڕۆژی ٨ ئیشایا ٣٧:٢١-٣٧.
فریشتەیەک شانشینی ئاشوور تێک دەشکێنێت.

ڕۆژی ٩ ئیشایا ١٣:١-٢٢.
خودا شانشینی ماد و فارس وەک ئامرازێک بەکاردەهێنێت بۆ سزادانی بابل (ساڵی ٥٣٨ پ.ز.).

ڕۆژی ١٠ دانیال ٨:١-٢٧.
شانشینەکانی جیهان لە ڕووناکیی شانشینی خودادا.

- بیر لە دانیال ٦:١١ بکەرەوە. دانیال خوویەکی باشی هەبوو: ڕۆژانە سێ جار دەچوو لەگەڵ خودا قسە بکات. تۆ حەز دەکەیت چ خوویەکی باش فێر ببیت؟
- هەموو ڕۆژێک بۆ کەسێک یان شتێکی دیاریکراو نزا بکە و چاوەڕێ بکە بزانە خودا چی دەکات (زەبوور ٥:٤).

خوێندن

بابەت: چوارەم تەوەری سەرەکی: سەرکەوتنی شانشینی خودا

پێش کۆبوونەوەی داهاتوو، خوێندنی ١٥ بە وردی بخوێنەوە. ئەگەر پرسیارت لەسەری هەیە، بیانناووسە و بە ئیمەیڵ بیانێرە بۆ سەرکردەی گروپەکەت؛ ئینجا پێکەوە بەدوای وەڵامەکاندا دەگەڕێین.

خوێندنی کتێبی پیرۆز

بابەت: شانشینەکانی جیهان لە ڕووناکیی شانشینی خودادا

ئەگەر حەز دەکەیت، دەتوانیت لە ئێستاوە خۆت بۆ خوێندنی کتێبی پیرۆزی کۆبوونەوەی داهاتوو ئامادە بکەیت، بەوەی جارێک ئەو بەشەی کتێبی پیرۆز بخوێنیتەوە.

بۆ ئەمە «شێوازی ٥ هەنگاوەکە» بۆ خوێندنی کتێبی پیرۆز بەکاربهێنە.

بەشەکەی کتێبی پیرۆز ئەمەیە: **دانیال ٨:١-٢٧**.

لەبەرکردن

هاندەر.

عیسا بەشەکانی کتێبی پیرۆزی لەبەر بوو (لۆقا ٤:٤-١٣). ئەی تۆ؟

ئەم بەندەی خوارەوە لەبەر بکە، یان هەمان بەند لەو وەرگێڕانەوە لەبەر بکە کە پێت باشترە.

سەرکەوتنی شانشینی خودا
دانیال ٢:٤٤

لە سەردەمی ئەو شانشینانەدا
خودای ئاسمان
شانشینێک دادەمەزرێنێت
کە هەرگیز لەناو ناچێت
و هەرگیز بۆ گەلێکی تر ناگوازرێتەوە.
ئەو هەموو ئەو شانشینانە
وردوخاش دەکات و لەناویان دەبات،
بەڵام خۆی بۆ هەتاهەتایە دەمێنێتەوە.
دانیال ٢:٤٤

١٥. چوارەم تەوەری سەرەکی: سەرکەوتنی شانشینی خودا

کتێبی دانیال «ئاپۆکالیپس»ێکە، واتە کتێبێک کە ڕوانگەی خودا بۆ ڕووداوەکانی مێژووی ڕزگاریی خودا لەناو مێژووی جیهاندا «دەردەخات (ئاشکرا دەکات)». نووسەری کتێبی دانیال ڕوون دەکاتەوە کە خودا چۆن سەیری مێژووی جیهان دەکات. لەم خوێندنەدا سەیری بەشی ٢ی کتێبی دانیال دەکەین. [هەموو کتێبی دانیال لە خوێندنی دێلتا-*پلەسدا* ڕوون دەکرێتەوە]. ڕوونکردنەوە لە *چۆن ئەم کتێبە بەکاربهێنیت ببینە*.

دانیال ٢: سەرکەوتنی کۆتایی شانشینی خودا

نەبوخودنەسر، پاشای شانشینە بەهێزەکەی بابل، خەونێکی بینی. پەیکەرێکی زۆر گەورە و سەرسوڕهێنەری بینی. سەری لە زێڕی پەتی بوو، سنگ و باسکەکانی لە زیو، سک و کەمەری لە مس، قاچەکانی لە ئاسن و پێیەکانی بەشێکی لە ئاسن و بەشێکی لە قوڕی سووڕەوەکراو. پاشان نەبوخودنەسر بینی چۆن بەردێک بەبێ دەستی مرۆڤ هەڵکەندرا و بەر پێیەکانی پەیکەرەکە کەوت و وردوخاشی کرد. پەیکەرەکە لە لاوازترین بەشیدا پێکرا! قوڕەکە، ئاسنەکە، مسەکە، زیوەکە و زێڕەکە نەک یەک لە دوای یەک، بەڵکو هەموویان پێکەوە هاڕدران و وەک کا با بردنی. هیچ شوێنەوارێکیان نەمایەوە! بەڵام بەردەکە گەورە بوو و بوو بە کێوێکی گەورە کە هەموو زەویی داپۆشی. دانیال خەونەکەی بەم شێوەیە لێک دایەوە (٢:٣٦-٤٥):

ئ. ناسنامەی چوار ڕژێمەکەی جیهان

١. کەرەستەکانی پەیکەرەکە

لە چوارچێوەی سیاسی و ڕێبازی باوەڕدا، «زێڕ» و «زیو» هێمای باون بۆ ئەوەی بەنرخ و شکۆدارە؛ و «مس» و «ئاسن» هێمان بۆ ئەوەی بەهێز و ڕەقە. دانیال نالێت کە کەرەستەکان لە سەرەوە بەرەو خوارەوە خراپتر و خراپتر دەبن. پەیکەرەکە نوێنەرایەتیی شانشینێکی جیهانی دەکات کە شکۆ و ڕازاوەییەکی سەرسوڕهێنەری هەیە. بەڵام قوڕەکە ئاماژەیە بۆ لاوازی و لەناوچوون و نوێنەرایەتیی پێچەوانەی ئەو دەسەڵاتە سیاسییە دەکات کە بە چوار کانزاکە دەردەبڕدرێت. دەسەڵاتی سیاسی و سەربازیی پاشایان و شانشینەکانی جیهان وەک پەیکەرێکی گەورە و سەرسوڕهێنەرە، بەڵام هەمیشە خاڵێکی لاوازی هەیە – «پێی قوڕین» – کە سەقامگیری و مانەوەی پاشایان و شانشینەکانیان دەخاتە مەترسییەوە. تەنها بەردێک بەسە کە خاڵە لاوازەکە بپێکێت، ئیتر هەمووی بە تەواوی دەڕووخێت!

٢. یەکەم ڕژێم (سیستەمی فەرمانڕەوایی)

وشەی «مەلکو» لە زمانی ئارامیدا واتای «ڕژێم یان پاشایەتیی پاشایەک» (٢:٢٩)، «دەسەڵاتی پاشایانەی» (٥:١٨)، «ناوچەی پاشایانەی» یان «شانشین» (٤:١٩) دەدات، یان ئاماژەیە بۆ «شانشینێکی جیهانی کە لە چەند بنەماڵەیەکی پاشایەتیی جیاواز پێکهاتووە» (٧:٢٣).

بە شێوەی نەریتی چوار ڕژێمەکە وەک شانشینی بابل، شانشینی ماد و فارس، شانشینی یۆنان و شانشینی ڕۆما لێک دەدرێنەوە. بەڵام لەبەر ئەوەی خودی نەبوخودنەسر سەری هەموو پەیکەرەکەیە، چوار ڕژێمەکە زیاتر ئاماژەن بۆ چوار ڕژێم لەناو یەک شانشینی جیهانیدا! پەیکەرەکە نوێنەرایەتیی شانشینی بابل دەکات کە لە نەبوخودنەسرەوە گوازرایەوە بۆ پاشایانی تر. نەبوخودنەسر «پاشای پاشایان»ە، بەڵام دانیال جەخت لەسەر ئەو ڕاستییە دەکاتەوە کە نەبوخودنەسر تەنها لەبەر ئەوە فەرمانڕەوایی دەکات چونکە خودا ئەم دەسەڵات و شکۆیەی پێ بەخشیوە (٢:٣٧)! خودا «پەروەردگاری پاشایان»ە (٢:٤٧؛ بەراورد بکە بە ئاشکراکردن ١:٥؛ ١٩:١٦)!

٣. سێ ڕژێمەکەی تر

سێ ڕژێمەکەی تر ناسێنراو نین، تەنها ئاماژەی ناڕاستەوخۆ دەمێننەوە و نابێت لێک بدرێنەوە. یەرمیا ٢٧:٧ دەڵێت: «هەموو گەلان ملکەچی ئەو (نەبوخودنەسر) و کوڕەکەی و کوڕەزاکەی دەبن، تا ئەو کاتەی (دوای ٧٠ ساڵ) بۆ خاکی خۆشی کاتی ئەوە دێت کە گەلانی زۆر و پاشایانی بەهێز ملکەچی بکەن». دانیال وشەکانی یەرمیا لە شێوەیەکی وێنەییدا، وەک چوار پاشا یان چوار ڕژێم، دادەڕێژێتەوە. ئەم چوار ڕژێمە ڕیزبەندییەکی لۆژیکیی داڕمان نیشان نادەن. هەروەک چۆن «چوار گۆشەی زەوی» ئاماژەیە بۆ هەموو زەوی، «چوار ڕژێمەکە»ش ئاماژەن بۆ هەموو ڕژێمەکان (شانشینە جیهانییەکان) لەم مێژووی جیهانەدا.

دانیال بە کورتی ئاماژە بە ڕژێمی دووەم و سێیەم دەکات و پاشان سەرنج دەخاتە سەر ڕژێمی چوارەم. ڕژێمی چوارەم دەسەڵاتێکی چەوسێنەرە کە وەک ئاسن هەموو شتێک وردوخاش و پان دەکاتەوە، بەڵام پاشان وەک قوڕ بە شێوەیەکی چاوەڕواننەکراو خۆی شکێنەرە (٢:٤١-٤٢). هەوڵ دەدات ئەم لاوازی و دووبەرەکییە چارەسەر بکات، لەوانەیە لە ڕێگەی هاوسەرگیری لەگەڵ ڕژێمێکی تردا، بەڵام سەرکەوتوو نابێت (٢:٤٣).

دانیال هاتنی کۆرشی فارس وەک «کۆتایی» شانشینی بابل یان وەک «کۆتایی» دوورخرانەوەی یەهودا لە بابل باس ناکات. هاتنی کۆرش هیچ جیاوازییەکی بۆ شانشینی بابل یان بۆ دوورخراوەکان دروست نەکرد. بەڵام دانیال ئاماژە بە چوار ڕژێم دەکات: ڕژێمی نەبوخودنەسر بەسەر هەموو زەویدا (٦٠٥–٥٦٢ پ.ز.) (٢:٣٦-٣٨؛ ٥:١٨-١٩)، ڕژێمە لاواز و دابەشبووەکەی بێلشەسر (٥٥٠–٥٣٩ پ.ز.)، کوڕی نابۆنیدۆس (٥٥٦–٥٣٩ پ.ز.) و دووەم کەس لە پلەدا بەسەر شانشینەکەدا (٢:٣٩a؛ ٥:٢٧-٣٠)، ڕژێمی داریوشی مادی بەسەر هەموو زەویدا (٥٣٩–٥٣٨ پ.ز.) (٢:٣٩b؛ ٥:٣٠-١؛ ٦:١-٢٧) و ڕژێمی کۆرشی فارس (٥٥٩–٥٣٠ پ.ز.) (لە ساڵی ٥٣٩ پ.ز.ەوە بەسەر شانشینی بابلدا). کۆرش بە سەرکەوتنەکانی و دەسەڵاتە بەرگەنەگیراوەکەی ناسرابوو (ئیشایا ٤١:٢-٣،٢٥؛ ٤٤:٢٨؛ ٤٥:١-٤،١٣). ڕژێمی چوارەم دابەشبوو دەبوو: دەوترێت کۆرش بەشێکی مادی و بەشێکی فارس بوو و ژنێکی فارسی هێنا.

دانیال ١:٩ دەڵێت کە داریوشی مادی لە تەمەنی ٦٢ ساڵیدا (٦:١) «کرا بە پاشا بەسەر شانشینی کلدانییەکاندا» (شانشینی بابل). دوای گرتنی بابل لە ساڵی ٥٣٩ پ.ز.، دانیال ١:٩ و ١:١١ تەنها باسی یەکەم ساڵی داریوش دەکەن.

[دانیال ١:١٠: دەقە عیبرییەکە باسی ساڵی سێیەمی کۆرش دەکات، بەڵام دەقە یۆنانییەکە باسی ساڵی یەکەمی کۆرش دەکات. کەواتە لە دەقە عیبرییەکەدا هەردوو ساڵەکەی داریوش دراونەتە پاڵ کۆرش. ئەمە هیچ کێشەیەکی نەبوو، چونکە دیارە داریوش تەنها بە ڕەزامەندیی کۆرش فەرمانڕەوایی شانشینی بابلی دەکرد (٦:٢٩). کەواتە داریوش زیاتر لە دوو ساڵ فەرمانڕەوایی نەکرد.]

ئەم ڕاستییانەی سەرەوە ئەوە دەگەیەنن کە مادەکان و فارسەکان شانشینێکی جیهانیی نوێیان دانەمەزراند، بەڵکو بنەماڵەیەکی نوێیان لەناو مێژووی شانشینی بابلی هەبوودا هێنا.

چوار ڕۆژەمەکەی دانیال ٢ ماوەی نێوان نەبوخودنەسری پاشا تا کۆرشی پاشا دەگرنەوە. هاتنی فارسەکان کۆتایی بە زاڵبوونی شانشینی جیهانی بەسەر گەلی خودادا نەهێنا، ڕێک وەک ئەوەی یەرمیا و ئیشایا ٤٠–٥٥ ئاماژەیان پێ دابوو. ئەو خوێنەرانەی کتێبی دانیال کە گریمانە دەکرێت لە سەردەمی شانشینی فارسدا ژیابن، لەوانەیە هیوابڕاو و دڵشکاو بووبن وەک ئەوانەی پێشبینییەکانی حەگەی، زەکەریا و ئیشایا ٥٦–٦٦ ئاراستەیان کرابوو؛ ئەوان بانگهێشت دەکرێن کە دەست بەو قەناعەتەوە بگرن کە ئەم پەیکەرە زەبەلاحەی شانشینی جیهان بۆ هەمیشە ناوەستێت! شانشینی جیهان پێی قوڕینی هەبوو! ئەمە پەیامی دانیال ٢ بوو، جا هەر چۆنێک بەشەکانی پەیکەرەکە بناسێنرێن.

ب. ناسنامەی بەردەکە

ئەو بەردەی بەبێ دەستی مرۆڤ لە کێوەکە هەڵکەندرا (٢:٤٥)، ڕژێمەکان یان بنەماڵەکانی شانشینی جیهانی وردوخاش کرد و گەورە بوو تا بوو بە کێوێک کە هەموو زەویی داپۆشی (٢:٣٥). ئەم بەردە هێمای هەمووتوانایی و سەروەریی خودی خودایە کە شانشینە هەتاهەتاییەکەی دادەمەزرێنێت، هەروەک کێوی سهیۆن لە ئیشایا ٢:٢-٣ (حزقییێل ١٧:٢٣-٢٤؛ زەبوور ٢:٦؛ ٢:٤٨-٣؛ بەراورد بکە بە عیبرانییەکان ١٢:٢٢-٢٤؛ ئاشکراکردن ١٤:١). لێکدانەوەکە بە ڕوونی دەڵێت کە ڕژێمە نوێیەکە سەرچاوەیەکی خودایی هەیە (٢:٤٤).

ئیشایا پەیامێکی هاوشێوەی هەیە: خودای کتێبی پیرۆز، کە بۆ هەموو مرۆڤەکان وەک سەرچاوەی هێز و پاراستن دانراوە، دەبێتە هەڕەشەیەکی کوشندە بۆ پاشایان، دەسەڵاتداران و شانشینە جیهانییەکان کە بیناکاری و پەناگەی خۆیان دروست دەکەن (ئیشایا ٨:١١-١٥) – ئەوانەی پشت بە پاشایان و شانشینە جیهانییەکان دەبەستن (ئیشایا ٨:٦-٨؛ بەراورد بکە بە ئاشکراکردن ١٣:١)!

پ. نەخشەی چوار ڕژێمەکە

نەخشەی چوار ڕژێمەکە نوێنەرایەتیی حکومەتەکانی شانشینی جیهان دەکات لە هەموو قۆناغێکی مێژووی مرۆڤایەتیدا. چوار ڕژێمەکەی پەیکەرە زەبەلاحەکە نموونەن بۆ ئەوەی بەسەر حکومەتەکان یان شانشینەکاندا لە مێژووی جیهاندا دێت!

خوێنەرانی کتێبی دانیال لە سەدەی دووەمی پێش زایینداً لەژێر ڕژێمی چەوسێنەری پاشایەکی تردا دەژیان، ئەنتیۆخۆسی چوارەمی پاشا (١٧٥–١٦٣ پ.ز.). کتێبی دانیال پەیامی خودایە بۆ خوێنەران لەم قەیرانەدا، کە تێیدا ئەنتیۆخۆسی پاشا پەرستنی خودای کتێبی پیرۆزی قەدەغە کرد و پەرستگای ئۆرشەلیمی لە ساڵی ١٦٧ پ.ز. گلاو کرد. (مێژووەکە لە کتێبە ئەپۆکریفاکاندا *بخوێنەوە*: یەکەم مەکابییەکان ١:١-٦٤ و دووەم مەکابییەکان ٥:١١-٢٦). کتێبی دانیال کەوانەیەک دەکێشێت لە شانشینی نەبوخودنەسر لە سەدەی شەشەمی پێش زایینەوە تا شانشینی ئەنتیۆخۆس لە سەدەی دووەمی پێش زایینداً. لەژێر دەسەڵاتی نەبوخودنەسردا فەرمانڕەوایی ڕاستەوخۆی شانشینی جیهان بەسەر گەلی خودادا (لێرەدا هێشتا ئیسرائیل لە دوورخرانەوەدا لە بابل) *دەست پێ دەکات*. و لەژێر دەسەڵاتی ئەنتیۆخۆسدا ئەم زاڵبوونەی شانشینی جیهان بەسەر گەلی خودادا بەردەوام دەبێت. لە سەرەتادا شانشینی جیهان هێشتا بە زاراوەی ئەرێنی وێنا دەکرێت. سەرسوڕهێنەرە و ئەو دەسەڵاتەی خودا پێی دەبەخشێت شایانی سەرسامییە (٢:٣٧-٣٨؛ بەراورد بکە بە ڕۆما ١٣:١-٢). بەڵام لە دەرکەوتنیدا (بەراورد بکە بە ئاشکراکردن ١٣:١-٢) دەسەڵاتی ئەم ڕژێمانە یان حکومەتانەی شانشینی ئەم جیهانە وەک ئاسنی ڕەق وێنا دەکرێت کە قوڕی سوورەوەکراوی شکێنەری پێوە نووسێنراوە (٢:٤٠-٤٣). حکومەتەکانی ئەم جیهانە وەک ئاسن ڕەقن، بەڵام لە هەمان کاتدا وەک قوڕی سوورەوەکراو شکێنەر و لاوازن. هەمیشە خاڵێکی لاوازیان هەیە کە هەوڵ دەدەن بە ئامرازی نائومێدانە پاڵپشتی بکەن، کە چارەنووسیان شکستە! لە کۆتاییدا بەو یەک بەردە وردوخاش دەکرێن (بەراورد بکە بە مەتا ٢١:٤٢-٤٤)!

لە کاتێکدا پێشبینییەکەی یەرمیا لە ڕووخانی شانشینی بابل دوورتری نەدەبینی (یەرمیا ٢٥:١٢-١٤)، پەیامی دانیال باسی دامەزراندنی سەروەرییەک یان شانشینێکی تەواو جیاواز دەکات (٢:٤٤). بەردەکە نوێنەرایەتیی سەروەری و هەمووتوانایی خودی خودا دەکات کە شانشینێکی هەتاهەتایی دادەمەزرێنێت، واتە شانشینی خودا! لە مێژووی جیهاندا شانشینی خودا لە کۆتاییدا هەموو شانشینەکان لەناو دەبات و گەورە دەبێت تا دەبێتە کێوێک کە هەموو زەوی دادەپۆشێت.

مەسیحییەکان پەیامی کتێبی دانیال لەدەست دەدەن کاتێک کاتی خۆیان بە مشتومڕ لەسەر ناسنامەی چوار شانشینە جیهانییەکە بەفیڕۆ دەدەن. ئەوەی بۆ خوێنەرانی کتێبی دانیال گرنگ بوو ئەوە بوو کە لە ماوەی ڕژێمی چوارەمی شانشینی جیهاندا دەژیان و کە شانشینی خودا جێگەی دەگرێتەوە!

کاتێک نەوەکانی دواتری گەلی خودا (مەسیحییەکانی ئەمڕۆ) ئەم نەخشەیەی چوار ڕژێمەکە لەسەر ئەو مێژووەی تێیدا دەژین جێبەجێ دەکەن، بەو شێوەیە وەڵامی بینینەکەی دانیال دەدەنەوە کە خودا دەیەوێت!

ت. دانیال تیۆلۆژیایەکی مێژووی جیهان پێشکەش دەکات

١. مێژووی گەلی خودا دەبێتە بەشێک لە مێژووی هەموو گەلانی جیهان

بینینەکەی دانیال سەرنج ناخاتە سەر مێژووی ئیسرائیل، وەک پێغەمبەرانی تری پەیمانی کۆن دەیکەن، بەڵکو دەیخاتە سەر مێژووی جیهان! تەنها لە مێژووی ڕزگاریدا نامێنێتەوە، بەڵکو *تیۆلۆژیایەکی مێژووی جیهان* پێشکەش دەکات.

مێژووی گەلان لە پەیدابوون ١–١١دا، دوای پەیدابوون ١١، تەسک کرایەوە بۆ مێژووی گەلی خودا (ئیسرائیل). مێژووی گەلی خودا لە ئیبراهیمەوە (ساڵی ٢٠٩٢ پ.ز.) (پەیدابوون ١٢:١-٥) دڕێژ دەبێتەوە تا دوورخرانەوە بۆ بابل، کە بە سێ هێرشەکەی نەبوخودنەسر دەستی پێ کرد: لە ساڵی ٦٠٥ پ.ز. (دووەم پاشایان ٢٤:١-٤)، لە ساڵی ٥٩٧ پ.ز. (دووەم پاشایان ٢٤:٨-١٧) و لە ساڵی ٥٨٧ پ.ز. (دووەم پاشایان ٢٥:١-١٢). نەبوخودنەسر کۆتایی بە پاشایەتیی پاشاکانی بنەماڵەی داود لە ئۆرشەلیم هێنا و فەرمانڕەوایی یەکەم شانشینی ناجوولەکەی کرد کە فەرمانڕەوایی گەلی خودای کرد. لە دوورخرانەوەوە ئیسرائیل و جوولەکەکان بووبوونە بەشێک لە مێژووی جیهان. کەواتە لەو کاتەوە مێژووی گەلی خودا (لە ئیبراهیمەوە تا دوورخرانەوە) فراوان کرا بۆ مێژووی گەلان. مێژووی هەموو گەلان ئێستا وردە وردە بووەتە مێژووی فەرمانڕەوایی خودای کتێبی پیرۆز، یان مێژووی شانشینی خودا! ئەمە لە پەیمانی نوێدا ئاشکرا کراوە.

کتێبی دانیال نالێت کە مێژووی جیهان دژی خودا و ئامانجەکەی بۆ گەلەکەی دەڕوات. بەڵام دەڵێت کە ڕژێمەکانی شانشینی جیهان، لەوانەش ئەو ڕژێمەی کە گەلی خودا لەمەودوا دەبێت لەژێریدا بژی، لەژێر سەروەریی خودای کتێبی پیرۆزدان، بە هەمان شێوەی ڕاستەقینە، هەرچەندە ناڕاستەوخۆ، وەک چۆن پاشاکانی یەهودا پێش دوورخرانەوە لەژێریدا بوون.

خودا مێژووی حکومەتەکان یان پاشاکانی شانشینی جیهانی دەست پێ کرد و کۆتاییشی پێ هێنا (٢١:٢). بەراوردی بکە بە بەرخەکە کە مۆرەکانی تۆمارەکە لە ئاسماندا دەشکێنێت و بەوەش مێژووی جیهان و کڵێسا ئاشکرا دەکات و دەیخاتە گەڕ (ئاشکراکردن ٥–٦)!

٢. مێژووی جیهان بە ڕاشکاوی وەک خراپ تاوانبار ناکرێت

بینینەکەی دانیال دووانەییەکی گەردوونی پێشنیار ناکات کە لە چوار شانشینی خراپ بەرامبەر بە یەک شانشینی باش پێکهاتبێت. بینینەکەی ڕژێمی چوارەم زیاتر لە سێ ڕژێمەکەی تر تاوانبار ناکات. خوێنەرانی کتێبی دانیال دەزانن کە لەژێر دەسەڵاتێکدا دەژین کە توانای تووندوتیژی و وێرانکاریی ترسناکی هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا توانای چەوساندنەوە و پانکردنەوەی بە خودی خۆی «خراپ» نییە، چونکە فەرمانڕەوایی خودای کتێبی پیرۆز لە دانیال ٤٤:٢دا هەمان توانای هەیە (کە شانشینێک پان بکاتەوە)! ڕژێمی چوارەم لە کۆتاییدا دەڕووخێت، چونکە لە سروشتی خۆیدا شکێنەرە – بوو، هەیە و هەر دەمێنێتەوە تەنها کاری دەستی مرۆڤ (بەراورد بکە بە ئاشکراکردن ١٨:١٣)!

٣. مێژووی جیهان پێشوەختە دیاری نەکراوە، بەڵام خودا لە مێژووی جیهاندا سەروەرە

ئاشکراکردنەکەی دانیال ئەوە دەردەخات کە مێژووی جیهان پێشوەختە لەلایەن خوداوە زانراوە، بەڵام نەک ئەوەی کە مێژووی جیهان پێشوەختە لەلایەن خوداوە دیاری کراوە. دانیال ٢ باسی دواییین ڕووداوەکانی مێژووی جیهان ناکات کە لە سەرەتاوە جێگیر کراون. باسی دووانەیی ناکات – باسی هەموو جیهان ناکات کە لەژێر دەسەڵاتی خراپەدایە و چاوەڕێی جیهانی داهاتووی داد و ڕاستودروستی دەکات. هەروەها باسی دابەشکردنی مێژووی جیهان ناکات بۆ چەند قۆناغێکی دیاریکراو (سەردەمەکان) کە پێشوەختە لەلایەن خوداوە دیاری کرابن. ئاشکراکردنەکەی دانیال وا دادەنێت کە مرۆڤەکان (پاشایان) بڕیار و هەڵبژاردنی ڕاستەقینە دەدەن کە مێژووی جیهان شێوە دەدەن، بەڵام ئەم بڕیار و هەڵبژاردنە مرۆییانە بە پێویستی دوا وشە نین. دانیال ٢ سەروەریی ڕەهای خودای کتێبی پیرۆز لە مێژووی جیهاندا پشتڕاست دەکاتەوە، کە هەندێک جار لە ڕێگەی پرۆسەی بڕیاردانی مرۆییەوە کار دەکات و هەندێک جار سەرەڕای ئەوان.

٤. مێژووی جیهان لێرەدا کۆتایی نایەت

بینینەکەی دانیال ئەوە ناگەیەنێت کە کۆتایی جیهان لە بەردەم دەرگادایە. هیچ ئاماژەیەک نییە کە مێژووی جیهان گەیشتبێتە ئاستێکی ئەوەندە نزم کە دەستێوەردانی خودا نزیک بێت. کتێبی دانیال ئەوە دەردەخات کە مێژووی جیهان بەپێی یاساکانی خۆی دەڕوات، هەندێک جار بە پێشکەوتن و هەندێک جار بە پاشەکشێ؛ و کە مێژووی جیهان بە ویستی ڕێگەپێدەری خودا بە سادەیی ڕێڕەوە گۆڕاوەکەی خۆی دەگرێتە بەر.

٥. کاتێک خودا لە مێژووی جیهاندا کار دەکات، هاتنی شانشینی خودا لەگەڵ کارەساتدا دێت

خودا لە کاتێکدا کار دەکات کە تەنها خۆی دەیزانێت! ناکرێت ئەم کاتە پێشبینی بکرێت، چونکە خودا هەمیشە دەتوانێت دەست لە مێژووی جیهان وەربدات. کارکردنی خودا لە مێژووی جیهاندا لە ویستی ئازادی خۆیەوە سەرچاوە دەگرێت، لەبەر هۆکارێک کە تەنها خۆی دەیزانێت و ئێمە نایزانین! کاتێک کاتی خودا دێت بۆ کارکردن، شانشینی خودا زیاتر لەناوبردنی پاشایان یان حکومەتەکانی شانشینە جیهانییەکان دەخوازێت، نەک کارکردن لە ڕێگەیانەوە. شانشین یان ڕژێمە مرۆییەکان بۆ ماوەیەکی کاتی لەگەڵ ویستی خودادا ڕێک دەکەون، بەڵام نەک بۆ هەمیشە! کاتێک ساتی خودا بۆ کارکردن دێت، هاتنی شانشینی خودا لەگەڵ کارەسات و وێرانکاریدا دێت (یەرمیا ١٨:٥-١٠)!

ج. شانشینە داهاتووەکەی خودا

١. شانشینە داهاتووەکەی خودا شانشینێکە لەسەر زەوی

دانیال ٢:٤١-٤٣ نالێت کە ڕژێمی چوارەم لە بنەماڵەیەک لە چەند پاشایەکی جیاواز پێکهاتووە، لە جیاتی فەرمانڕەوایی تەنها یەک پاشا. لەبەر ئەوە «لە سەردەمی ئەو پاشایانەدا» (٤٤:٢) ئاماژەیە بۆ ئەو سێ جێنشینەی نەبوخودنەسری پاشا کە لە کتێبی دانیالدا ناویان هاتووە.

دانیال هەروەها نالێت کە ڕژێمێکی پێنجەم جێگەی ڕژێمی چوارەم دەگرێتەوە. شتێکی تەواو جیاواز جێگەی چوار ڕژێمەکە دەگرێتەوە، واتە شانشینی خودا. دانیال بەڵێنی دریژکردنەوەیەکی نوێی سەردەمی ئێستا نادات، بەڵکو بەڵێنی داهاتوویەکی نوێ دەدات. تێگەیشتنی ئەو لە شانشینی خودا زیاتر لە بیرۆکەی پێغەمبەرانەی «ڕۆژی یەزدان» دەچێت. شانشینی خودا سەرچاوەیەکی سەرووسروشتی و خودایی هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا لەسەر زەوی جێگیرە، نەک لە ئاسمان. دانیال هەڵوەشانەوەی گەردوون پێشبینی ناکات؛ هەروەها دروستکردنی جیهانێکی تریش.

ئەو کێشانەی کە سیاسەت و مێژووی جیهان لەگەڵ خۆیاندا دەیهێنن، تەنها بە دەستێوەردانێکی سەرووسروشتیی خودا چارەسەر دەکرێن، کە شانشینێکی نوێ دادەمەزرێنێت، واتە شانشینی خودا! و ئەمە پێویستی بە دەستبەردارببوون لەم جیهانە نییە، بەڵکو پێویستی بە گۆڕینی فەرمانڕەوایی بەسەر ئەم جیهانەدا هەیە! شانشینە نوێیەکەی خودا هەموو زەوی پڕ دەکات یان دادەپۆشێت! مێژووی جیهان لەناو نابرێت، بەڵام شانشینە سیاسی و سەربازییەکانی تری سەر زەوی لەناو دەبرێن!

٢. شانشینە داهاتووەکەی خودا شانشینێکی ئیسرائیلی نییە

دانیال بەردەکە وەک نوێنەری شانشینی ئیسرائیل نابینێت. جەخت دەکاتەوە کە دەسەڵات و دانایی هی خودان (٢١:٢-٢٢). دانیال ٢ هیچ ئاماژەیەکی بۆ ئیسرائیل وەک گەلی خودا تێدا نییە و هیچ ئاماژەیەکیش بۆ خاکی ئیسرائیل، یان شاری ئۆرشەلیم، یان پەرستگا بە واتایەکی تایبەتەوە. دانیال هەروەها باسی پاشماوەی گەلی خودا، مەسیح و تەنانەت چارەنووسی هەتاهەتاییی مرۆڤایەتیش ناکات. هەموو سەرنجی دانیال لەسەر پاشایەتی یان شانشینی خودایە لەناو مێژووی جیهاندا!

٣. شانشینە داهاتووەکەی خودا ناشگۆڕدرێت بۆ جۆرە شانشینێکی تر

هەندێک لە لێکدەرەوەکان پێیان وایە ئیشایا ٤٠–٥٥ بەڵێنی بەدیهاتنی شانشینی خودایە دوای گەڕانەوە لە دووڕخرانەوە. بەڵام لە کۆتایی دووڕخرانەوەدا ئەم بەدیهاتنە کۆتاییەی شانشینی خودا ڕووی نەدا. مێژووی جیهان بە ئاسایی بەردەوام بوو.

کاردانەوەی دانیال ئەوە نەبوو کە پاشایەتیی خودا بگۆڕێت بۆ شتێکی نەتەوەیی – وەک ئەوەی پاشایەتیی خودا دەبوو تەنها بە ئیسرائیلەوە سنووردار بێت. پاشایەتیی خودا ناگۆڕێت بۆ شتێکی تاکەکەسی – وەک ئەوەی پاشایەتیی خودا دەبوو لە ژیانی باوەڕدارێکی تاکدا بێتە دی. هەروەها پاشایەتیی خودا ناگۆڕێت بۆ شتێکی سەرووزەمینی – وەک ئەوەی پاشایەتیی خودا تەنها لە ئاسماندا بێتە دی. دانیال پشتڕاستی دەکاتەوە و ڕایدەگەیەنێت کە پاشایەتیی خودا لەم جیهانە دروستکراوەدا و لەم مێژووە مرۆییەدا ڕوو دەدات. پاشایەتیی خودا پەیوەندی بە ئێمەی مرۆڤەوە هەیە، لێرە و ئێستا، هەروەک پێشبینییەکانی ئیشایا ٤٠–٥٥ ئەمە ڕادەگەیەنن.

٤. شانشینی خودا زیاتر بابەتی چاوەڕوانییە نەک ڕاستیی ئێستا

دانیال دەڵێت کە پاشایەتیی خودا لەسەر زەوی زیاتر بابەتی چاوەڕوانییە نەک ڕاستیی ئێستا. شانشینە بینراوەکەی جیهان ئەوە نییە کە وا دیارە. و شانشینە نەبینراوەکەی خودا لەم جیهانەدا هێشتا ئەوە نییە کە لە ڕاستیدا هەیە! لە شانشینی جیهاندا پاشایان هێشتا ئەوەی دەیانەوێت دەیکەن (٣٦،١٩:١١). شانشینی خودا هێشتا کۆتاییەکی یەکلاکەرەوەی بە هەموو ئەو شانشینانەی تر نەهێناوە (٤٤:٢) و هێشتا هەموو زەوی پڕ ناکات (٣٥:٢). شتەکان هێشتا تا کۆتایی زەمان شاراوە و مۆرکراو دەمێننەوە (٩:١٢). تەنها ئەو کاتە شانشینی جیهان و شانشینی خودا دەبنە ئەوەی لە ڕاستیدا هەن: تەنها ئەو کاتە مرۆڤە بێیاساکان تەنها بێیاسا دەبن و تەنها ئەو کاتە مرۆڤە ڕووناککراوەکان تەنها پاک، بێگەرد و پاڵاوتە دەبن (١٠:١٢) (بەراورد بکە بە ئاشکراکردن ١٠:٢٢-١١).

ڕووداو و ڕاستییەکانی مێژووی جیهان هێشتا ئەوە نین کە لە قوواڵاییدا هەن. کتێبی دانیال پێشبینی نییە بە واتای پێشگوتنێک دەربارەی داهاتوو، چونکە ڕووداوەکان ئێستا ڕوو دەدەن و ڕاستییەکان ئێستا هەن، هەم لە سەردەمی دانیالدا و هەم لە سەردەمی ئێمەدا. کتێبی دانیال ئاپۆکالیپسێکی مۆرکراوە (١٢:٩-١٠)، لە کاتێکدا کتێبی ئاشکراکردن ئاپۆکالیپسێکی مۆرلابراوە (ئاشکراکردن ٢٢:١٠-١١)!

ئاپۆکالیپسەکان سروشتی ڕاستەقینەی ڕووداوەکانی جیهان دەردەخەن (ئاشکرا دەکەن)! شتەکان لە مێژووی جیهاندا هێشتا ئەوە نین کە لە قوواڵاییدا (لە ڕوانگەی خوداوە) هەن. کاتێک مۆرەکانی ئاپۆکالیپسەکە دەشکێنرێن (ئاشکراکردن ٦)، ئەم ڕاستییانە دەست دەکەن بە دەرکەوتن. ئەو کاتە ئەوەی لە بنەڕەتدا هەیە دەست دەکات بە هاتن. ئەو کاتە ناکرێت مێژووی جیهان بە تەنها خۆی ببینرێت، بەڵکو دەبێت لە پاشخانی ئەوەی لە ئاسماندا ڕوو دەدات ببینرێت.

لە پەیمانی نوێدا شانشینی خودا دەستی پێ کردووە (مەرقۆس ١:١٥؛ مەتا ١٢:٢٨؛ ئەفەسۆس ١:٢٠-٢٢)، بەڵام هێشتا بە تەواوی دەرنەکەوتووە (مەتا ٢٥:٣٤؛ ئاشکراکردن ١١:١٥). لەبەر ئەوە مەسیحییەکان هێشتا نزا دەکەن: «با شانشینەکەت بێت» (مەتا ٦:١٠)!

٥. شانشینە داهاتووەکەی خودا شانشینێکی هەتاهەتاییە

تایبەتمەندی و سیفەتەکانی پاشایەتی یان شانشینە نوێیەکە باس ناکرێن. دانیال تەنها دەڵێت کە پاشایەتی یان شانشینەکە هی خودای کتێبی پیرۆزە و بۆ هەتاهەتایە دەمێنێت! تایبەتمەندییەکانی شانشینی خودا پێچەوانەی تایبەتمەندییەکانی ئەو شانشینە جیهانییانەن کە پێشتر هاتوون. شانشین، هێز و شکۆ بۆ ماوەیەکی کورت دیاریی خودا بوون بە نەبوخودنەسر (٣٧:٢). بەڵام ئێستا لە شوێنێکی تردا دەردەکەون، ئەویش بۆ هەتاهەتایە (یەکەم پوختەی مێژوو ٢٩:١١-١٢). «چونکە پاشایەتی (شانشین)، هێز و شکۆ (شکۆمەندی) هی تۆیە بۆ هەتاهەتایە. ئامین» (تێبینیی پەراوێزی مەتا ٦:١٣). ئەم بیرۆکە زاڵە سەبارەت بە «کات» دووبارە دەبێتەوە: پاشایەتیی نەبوخودنەسر ناتوانێت بۆ هەتاهەتایە بمێنێت (٢:٣٩؛ بەراورد بکە بە ٢:٢١)، بەڵام پاشایەتیی خودا بۆ هەتاهەتایە دەمێنێت (٢:٤٤)!

٦. شانشینە داهاتووەکەی خودا لە سەردەمی دانیالدا نەهاتە دی

بینینەکەی دانیال لەو قۆناغە مێژووییەدا کە کتێبەکەی ئاماژەی پێ دەکات (سەدەی دووەمی پێش زایین) نەهاتە دی. وەک لە کتێبە پێغەمبەرییەکاندا، وا دیارە «ڕۆژی یەزدان» بەم زووانە دێت، بەڵام دواتر ساڵەکان تێدەپەڕن، تا ئەوەی خەڵک دەپرسن: «کوا؟ ئەی بەڵێنی نەدابوو کە دێت؟» (دووەم نامەی پەترۆس ٣:٤).

لە بینینەکەی دانیالیشدا هەر وایە. ئەو شانشینە جیهانییانەی نووسەری کتێبی دانیال و خوێنەرەکانی لە سەدەی دووەمی پێش زایینداً دەیانناسین (شانشینی بابل، شانشینی ماد و فارس و شانشینی یۆنان) پێشتر نەمابوون. فەرمانڕەوایی خودای ئاسمان لە ئۆرشەلیم گەڕێندرابووەوە، یەکەم جار دوای گەڕانەوە لە دوورخرانەوە کاتێک پەرستگا دووبارە بنیاد نرایەوە (ساڵی ٥١٦ پ.ز.)، و دواتر دوای پاککردنەوەی ئەم پەرستگایە پاش ئەوەی ئەنتیۆخۆسی پاشا گڵاوی کردبوو (ساڵی ١٦٤ پ.ز.). کەواتە خوێنەرانی کتێبی دانیال ئاگادار بوون کە بەشێک لە بەدیهاتنی پێشبینییەکانیان بینیوە. لەبەر ئەوە دڵنیا بوون کە وشەکانی پێغەمبەران لە کاتی خۆیدا بە تەواوی دێنە دی.

٧. شانشینە داهاتووەکەی خودا لە یەکەم هاتنی مەسیحدا دەست دەکات بە بەدیهاتن

کاتێک سەردەمی پەیمانی نوێ هات، «بەردەکە» لە دانیال ٢:٤٤دا بە بەشەکانی تری کتێبی پیرۆزەوە بەستراوەتەوە کە باسی «بەرد» دەکەن. عیسای مەسیح، ئەو بەردەی کە بیناکەران (سەرکردەکان) لە ئیسرائیل ڕەتیان دەکردەوە، دەبووە بەردی سەرەکیی گۆشە (زەبوور ١١٨:٢٢). و عیسای مەسیح خۆی وەک ئەو بەردە سەرەکییەی گۆشە دەبینێت کە مرۆڤەکان پێی هەڵدەخلیسکێن و دەشکێن، و کە مرۆڤەکانی تر (و شانشینە مرۆییەکان) پان دەکاتەوە (مەتا ٢١:٤٢-٤٤؛ لۆقا ٢٠:١٧-١٨؛ بەراورد بکە بە ئیشایا ٨:١٣-١٥). عیسای مەسیح خۆی وەک ئەو بەردە دەبینێت کە وردوخاش دەکات، بەرجەستەبوونی ڕاستەقینەی پاشایەتی (فەرمانڕەوایی سەروەرانە) یان شانشینی خودا! لەگەڵ ئەوەشدا هیچ ئاماژەیەک نییە کە خودی دانیال تێگەیشتبێت کە «بەردەکە» فەرمانڕەوایی مەسیحی کەسییە.

بەپێی قەناعەتی دواتری مەسیحییەکان، دەردەکەوێت کە عیسای مەسیح ئەو کەسەیە کە ڕووخانی کۆتایی حکومەتەکانی شانشینی جیهان و دامەزراندنی شانشینی خودای خستە گەڕ (مەرقۆس ١:١٥؛ ئاشکراکردن ١٧:١٤).